

Rereading the Poem “Al-‘Āral-Ladhī Nattaqīhi” by Amal Dunqul based on Pierre Giraud’s theory of Codes and Jung’s Theory of Archetypes

Abolhassan Amin Moqaddasi,^{1✉} | Kosar Bahmanabadi²

1. Corresponding Author, Professor of Arabic Language and Literature Department, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: abamin@ut.ac.ir

2. Master's degree in Arabic Language and Literature, University of Tehran, Tehran. Iran.

Email: kosarbahmanabadi@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received:

20 February 2025

Received in revised form:

28 May 2025

Accepted:

02 June 2025

Published online:

21 March 2026

Keywords:

“Al-‘Āral-Ladhī Nattaqīhi”
by Amal Dunqul, Theories
of Pierre Giraud and Jung,
Death/Life, Betrayal/Loyalt

This study analyzes Amal Dunqul’s poem “Al-‘Ār al-Ladhī Nattaqīhi” through a semiotic approach, using Pierre Guiraud’s theory of aesthetic codes and Jung’s archetypal theory. The research aims to explore the system of signs shaping the poem and to examine how it conveys concepts such as national identity, betrayal, and the reconstruction of collective relations. Using a descriptive-analytical method, the study offers a close reading of the poem in light of Guiraud’s code theory. The analysis shows that Dunqul’s poem is not merely a literary text but a reflection of social struggles, aspirations, and collective ideals in modern Arab poetry. Through symbolic and linguistic elements, the poet invites reflection on both personal and national responsibility. The poem also serves as a powerful document of identity crisis and national concern in the Arab world. Dunqul’s use of linguistic codes, binary oppositions (e.g., death/life, betrayal/loyalty), and archetypes such as the “Mother” (as the nation) and the “Wise Old Man” (as collective wisdom) creates a layered depiction of Egypt’s psychological and social condition after the 1967 defeat. These archetypes play a central role in shaping the poem’s meaning and emotional depth.

Cite this article: Amin Moqaddasi, Abolhassan, Bahmanabadi, Kosar. (2026). Rereading the Poem “Al-‘Āral-Ladhī Nattaqīhi” by Amal Dunqul based on Pierre Giraud’s theory of Codes and Jung’s theory of Archetypes. *Journal of Lyrical Literature Researches*, 24(46), 5-20.

<http://doi.org/10.22111/jllr.2025.51042.3317>

© Amin Moqaddasi, Abolhassan & Bahmanabadi, Kosar.

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended abstract

1. Introduction

Lyric poetry is one of the oldest literary forms, with roots tracing back to ancient civilizations such as Egypt, Greece, and the Arab world. It has traditionally been intertwined with music and personal emotion (Al-Ekhtiar, 1955: 3–6). Unlike epic or dramatic poetry, the lyric form reflects the direct feelings and thoughts of the speaker, with a clear presence of the poet's "I" (Kouhestanian, 2023: 219). Although personal experiences in lyric poetry are transformed through artistic language and structural elements, the connection between poet and audience—whether listener or reader—has always played a fundamental role. With the advent of Romanticism and the rise of modern poetry, this connection evolved from overt expression to more introspective and internalized tones (Anani, 2023: 51–52).

Despite their strong social and political undertones, the poems of Amal Dunqul often resonate with lyricism due to their emotive and personal language. Through symbolic expression, he transforms individual emotions—such as sorrow, hope, and pain—into shared artistic experiences. This transformation is a core feature of lyric literature and grants his poetry a lasting human and emotional depth. Dunqul, as a committed and critical voice, employs a symbolic language to portray complex issues and fundamental challenges within Arab society, thereby earning a distinctive and influential place in contemporary Arabic poetry.

His poem "Al-‘Ār al-Ladhī Nattaqīhi" (The Shame We Avoid), from the collection *Maqṭal al-Qamar*, exemplifies his ability to craft multilayered poetic structures rich in semantic signs. Through the use of symbols, poetic imagery, and cultural references, the poem offers fertile ground for interpretive and semiotic analysis. Dunqul's blending of the personal with the collective reflects not only his lyrical sensibility but also his broader engagement with national and existential questions in the modern Arab world.

In order to reach scientific results, the present study raises the following questions:

1. How is the significance of the aesthetic codes of the poem manifested?
2. Which codes play a more prominent role in the poet's poem and how can this prominence be interpreted?

2. Research Methodology

The present study, which was conducted using a descriptive-analytical method and citing library sources, attempts to analyze and examine the hidden semantic layers of the poem "Al-‘Ār al-Ladhī Nattaqīhi" by Amal Dunqul, using the theory of aesthetic codes of Pierre Giraud's three codes (logical, aesthetic, and social). This study attempts to identify and interpret the appearance of social and aesthetic signifiers in the text of the poem through a careful reading of the semantic and semiotic structures.

3. Discussion and Results

The poem "Al-‘Ār al-Ladhī Nattaqīhi" by Amal Dunqul is one of the prominent works in contemporary Arabic literature, raising profound and intricate questions about national identity, betrayal of the homeland, and the reconstruction of collective relationships. This poem, grounded in aesthetic codes—particularly archetypes and semantic oppositions—mirrors the socio-political crises of the poet's nation. According to Pierre Guiraud, imagination plays a crucial role in activating archetypes within aesthetic codes. That is, the archetype flows unconsciously through the poet's imaginative process into the poetic text, and it is through these aesthetic codes that readers perceive and interpret the embedded archetypal structures (Guiraud, 2020: 132). The central concern of this study is to analyze the structural and thematic dimensions of Dunqul's poem with a particular focus on its aesthetic coding and symbolism, in order to uncover its latent semantic layers and psychological resonance. The research seeks to explore how the poet employs archetypes such as the "Mother" and the "Wise Old Man," as well as core binary oppositions—life/death, loyalty/betrayal, insider/outsider—to articulate emotional and national transformations. The necessity of this research arises from the idea that aesthetic codes in Dunqul's poetry are not only expressive tools for personal

emotion but also representational mechanisms for collective and historical experiences. Adopting a qualitative approach and textual content analysis, this study draws its data from the poem itself and interprets its conceptual structure based on Pierre Guiraud’s theory of aesthetic codes.

Findings reveal that Dunqul portrays the deep socio-political contradictions of his society through the “Mother” archetype as a symbol of the nation, and the “Wise Old Man” as an embodiment of national wisdom (Jung, 1989: 112). In addition, the poem’s semantic contrasts establish a system of semiotic dualities that highlight key concepts such as identity, betrayal, and the renewal of the homeland. Ultimately, the poem serves as a notable example of social romanticism, artistically reflecting the psychological and emotional experiences of a people confronting national crisis.

4. Conclusion

This study analyzed Amal Dunqul’s poem “Al-‘Ār al-Ladhī Nattaqīhi” using Pierre Guiraud’s theory of aesthetic codes, with a focus on symbolic structures and archetypes. The findings revealed that the poem’s core meaning emerges through layered aesthetic codes, particularly via archetypal figures and semantic oppositions. The “Mother” archetype serves as the central symbolic axis in the poem, representing the nation in both its vulnerable and transformative states. Initially, the mother symbolizes abandonment and betrayal—suggesting a failure in national responsibility. However, the poem later reframes this image by invoking potential restoration and protective agency, as seen in lines that evoke both despair and renewed duty. This shift reflects a movement from loss toward collective awakening and responsibility.

The “Wise Old Man” archetype also appears as a guiding figure, representing political wisdom and the possibility of returning to shared cultural values. Together, these archetypes construct a dynamic code system that bridges personal emotion and historical consciousness. Additionally, semantic binaries such as life/death, betrayal/loyalty, and insider/outsider amplify the tension within the poem, reinforcing themes of identity, exile, and moral choice. Among the aesthetic codes analyzed, the “Mother” archetype was found to play the most prominent role. Its emotional depth, cultural resonance, and symbolic flexibility make it an especially potent code for expressing national trauma and the hope for regeneration. Dunqul’s strategic use of this archetype activates both collective memory and individual sentiment, engaging readers at multiple psychological levels.

The poem exemplifies social romanticism, combining emotional lyricism with political critique. Dunqul’s symbolic language and aesthetic structure transform personal anguish into a collective call for renewal. His poetry thus transcends mere individual expression, offering a vision of national introspection and future reconstruction. By decoding the aesthetic systems within Dunqul’s work, this study highlights how symbolic archetypes and oppositions serve as powerful tools for representing complex socio-political realities. The findings contribute to a deeper understanding of contemporary Arabic literature and demonstrate the value of semiotic-literary analysis in interpreting modern poetic texts.

5. References

- Al-Ekhtiar, N. (1955). *The Art of Singing Among the Arabs*, Beirut: Dar Beirut.
- Anani, M. (2023). *Literature and Art, United Arab Emirates: Al-Hindawi Foundation*.
- Barthes, R. (2023). *An Introduction to the Structural Analysis of Narratives and Wrestling with the Angel*, translated by Mohammad Ragheb, second edition, Tehran: Qoqnoos.
- Bahar, M. (2002). *From Myth to History*, Tehran: Cheshme.
- Campbell, J. (1998). *The Power of Myth*, translated by Abbas Mokhbar, Tehran: Markaz.
- Chandler, D. (2023). *Fundamentals of Semiotics*, translated by Mehdi Parsa, 8th edition, Tehran: Soure Mehr.
- Cuddon, J. A. (2013). *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Wiley-blackwell Publication.
- Danesi, M. (2013). *Understanding Media Semiotics. Second Edition*, Bloomsbury Publishing.

- Dekhia, F. (2022). "Ashkal al-Almaz and its aesthetics in the poetry of Amal Danqul", *Journal of Arabic Language and Literature*, Volume 14, Number 2, 649-637.
- Guiraud, P. (2020). *Semiotics*, translated by Mohammad Nabavi, Tehran: Aghah.
- Jawari, M. H. (1995). *Myth in Comparative Literature*, Myth and Literature, Tehran: Samt.
- Jung, C. G. (1989). *Four Exemplary Forms*, translated by Parvin Faramarzi, Mashhad: Astan Quds Razavi.
- Kohistanian, A. (2023). The Origins of Lyrical Themes in the Poetry of Khaghani, *Research on Lyrical Literature*, Volume 21, Issue 40, pp. 228-211.
- Kulit, A. (2012). *The Legend of Oedib*, translated by: Ziad Al-Awda, Damascus: Al-Hiyah Al-Aaa'e Al-Suriyeh Book List.
- Makaryk, I. R. (2014). *Encyclopedia of Contemporary Literary Theories*, translated by Mehran Mohajer and Mohammad Nabavi. Tehran: Agah.
- Mirzaei, H. Arman, S. E. (2013), "The mythic interpretation of Amal Dangul's poetry", *Al-dirasato almoaaserah*, Year 3, Issue 9, pp: 153-171.
- Najafi Ayyoki, A., Saeedi, F. (2015), "The Legend of Oedib in Contemporary Iraqi Poetry", *Journal of Arabic Language and Literature*, Year 11, pp: 109-124.
- Propp, V. (1989). *Morphology of Fairy Tales*, translated by Fereydoun Badrei, Tehran: Toos.
- Schultz, D., Schultz, S. (2008). *Theories of Personality*, translated by Yahya Seyyed Mohammadi, Tehran: Wirayesh Publication.
- Sebeok, T. (2012). *Signs: An Introduction to Semiotics*, translated by Mohsen Nobakht, Tehran: Elmi Publishing.
- Sojoodi, F. (2008). *Applied Semiotics*, Tehran: Elmi Publication.
- Tanha, F., Hajizadeh, M., Moghaddisi, A. A., Ghaibi, A. A. (2023). Semiotic analysis of the poem "Al-Mutanabbi" by Jawad al-Hattab based on the semiotic theory of Michael Rifater's poetry, *Journal of Lyrical Literature Researches*, Volume 21, Issue 40, pp. 5-22.
- Vogler, C. (2007). *Mythical Structure in Story and Screenplay*, Translated by: Abbas Akbari, Tehran: Niloufar Publications.

بازخوانی سروده «العار الذی نتقیه» از أمل دنقل بر پایه نظریه «رمزگان زیبایی‌شناختی» پی‌یر گیرو و نظریه «کهن الگوی یونگ»

ابوالحسن امین مقدسی^۱ | کوثر بهمن‌آبادی^۲

۱. نویسنده مسئول، استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: abamin@ut.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: kosarbahmanabadi@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	این پژوهش، به بررسی سروده «العار الذی نتقیه» از أمل دنقل، شاعر برجسته معاصر عرب، با رویکردی نشانه‌شناختی و براساس نظریه «رمزگان زیبایی‌شناختی» پی‌یر گیرو و نظریه «کهن الگوی یونگ» می‌پردازد. هدف اصلی آن، کشف نظام رمزگانی حاکم بر شعر و تبیین بازنمایی مفاهیمی چون: هویت ملی، خیانت به وطن و بازسازی روابط جمعی است. روش تحقیق مقاله، توصیفی-تحلیلی بوده و با تحلیل دقیق متن شعر و انطباق آن با نظریه رمزگانی گیرو انجام شده- است. تحلیل نشانه‌شناختی سروده نشان می‌دهد که شعر دنقل را نمی‌توان صرفاً یک اثر ادبی به‌شمار آورد، بلکه بازتابی از رنج‌ها، آرزوها و آرمان‌های رمانتیک اجتماعی در شعر معاصر عرب است. شاعر با ترکیب هنرمندانه عناصر زبانی و نمادین، مخاطب را به تفکر درباره مسئولیت فردی و جمعی در برابر میهن و تاریخ سوق می‌دهد. این سروده، علاوه بر ارزش ادبی، سندی گویا از بحران هویت و دغدغه‌های ملی در جهان عرب محسوب می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که دنقل با بهره‌گیری از رمزگان‌های زبانی، تقابل‌های معنایی (مانند مرگ/زندگی، خیانت/وفاداری) و کهن الگوهای نمادین (مادر، پیرفرزانه)، تصویری چندلایه از وضعیت اجتماعی و روانی مصر پس از شکست ۱۹۶۷ ارائه می‌دهد. کهن الگوی «مادر»، به‌عنوان نماد ملت مرگ/زندگی، خیانت/وفاداری. و «پیر فرزانه» به‌عنوان خرد جمعی، نقشی محوری در ساختار معنایی شعر دارند.

واژه‌های کلیدی:

«العار الذی نتقیه» از أمل دنقل، نظریه پی‌یر گیرو و یونگ، مرگ/زندگی، خیانت/وفاداری.

استناد: امین مقدسی، ابوالحسن، بهمن‌آبادی، کوثر. (۱۴۰۵). بازخوانی سروده «العار الذی نتقیه» از أمل دنقل بر پایه نظریه «رمزگان زیبایی‌شناختی» پی‌یر گیرو و نظریه «کهن الگوی یونگ». پژوهشنامه ادب غنایی، ۲۴ (۴۶)، ۲۰-۵.

<http://doi.org/10.22111/jllr.2025.51042.3317>

© امین مقدسی، ابوالحسن، بهمن‌آبادی، کوثر.

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان.

ادبیات غنایی، از کهن‌ترین انواع ادبی است که ریشه در تمدن‌های باستانی مانند: مصر، یونان و عرب دارد و همواره با موسیقی و احساسات فردی درآمیخته بوده است (الاختیار، ۱۹۵۵: ۳-۶). این نوع شعر، برخلاف شعر حماسی یا نمایشی، بازتاب مستقیم عواطف و افکار گوینده است و حضور «منِ شاعر» در آن آشکار است (کوهستانیان، ۱۴۰۲: ۲۱۹). اگرچه تجربه‌های شخصی در شعر غنایی به زبان هنری و ساختاری تبدیل می‌شوند، اما ارتباط شاعر با مخاطب، چه شنونده و چه خواننده، همیشه نقشی بنیادین داشته است. با ورود به دوران رمانتیسم و پیدایش شعر نو، این ارتباط از شکل مستقیم به زمزمه‌های درونی و نوجوهای فردی بدل شد (العنانی، ۲۰۲۳: ۵۲-۵۱).

شعر امل دنقل با وجود درون‌مایه‌های اجتماعی و سیاسی، به دلیل بیان پرعاطفه و شخصی، به ادبیات غنایی نزدیک می‌شود. او با زبان نمادین، احساسات فردی چون: اندوه، امید و رنج را به تجربه‌ای هنری و جمعی تبدیل می‌کند؛ ویژگی‌ای که از مؤلفه‌های اصلی ادبیات غنایی است و به شعر او بُعدی انسانی و ماندگار می‌بخشد. دنقل به عنوان شاعری متعهد و منتقد، با بهره‌گیری از زبانی نمادین، به بازنمایی مسائل پیچیده و چالش‌های بنیادین جامعه عرب پرداخته و از این طریق، جایگاهی متمایز و اثرگذار در شعر معاصر عرب به خود اختصاص داده است.

سروده «العار الذی ننتقیه» از مجموعه شعری «مقتل القمر»، توانایی شاعر در آفرینش شعری چندلایه از نشانه‌های معنایی را به نمایش گذاشته و با استفاده از نمادها، تصویرسازی‌های شاعرانه و ارجاعات فرهنگی، بستری مناسب برای تحلیل‌های متنوع فراهم آورده است.

۱-۱- سؤالات تحقیق

- ۱- دلالت رمزگان‌های زیبایی‌شناختی سروده چگونه نمود پیدا کرده است؟
- ۲- کدام رمزگان در سروده شاعر نقش برجسته‌تری دارد و چگونه می‌توان این برجستگی را تفسیر کرد؟

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از چارچوب نظری تلفیقی، به دنبال دستیابی به اهداف زیر است:

۱. شناسایی و تحلیل رمزگان‌های منطقی، زیبایی‌شناختی و اجتماعی در شعر «العار الذی ننتقیه» بر اساس نظریه پی‌یر گیرو.
۲. شناسایی و تحلیل کهن الگوهای مادر، پیر فرزانه و قربانی در شعر «العار الذی ننتقیه» بر اساس نظریه کارل گوستاو یونگ.
۳. تبیین چگونگی تجلی رمزگان‌ها و کهن الگوها در ساختار، تصاویر و مضامین شعر دنقل.
۴. کمک به درک بهتر شعر امل دنقل و غنای مطالعات ادبیات معاصر عرب.

تحلیل شعر «العار الذی ننتقیه» بر اساس چارچوب نظری تلفیقی، به دلایل زیر ضروری است:

۱. درک عمیق‌تر شعر دنقل: شعر دنقل به دلیل چندلایه بودن و ارتباط عمیق با مسائل اجتماعی و فرهنگی، نیازمند تحلیل‌های عمیق و چندوجهی است. چارچوب نظری تلفیقی این امکان را فراهم می‌آورد.

۲. کاربرد نظریه‌های نشانه‌شناسی و کهن الگوها: استفاده از نظریه رمزگان گیرو و نظریه کهن الگوهای یونگ، ابزارهای کارآمدی برای تحلیل متون ادبی پیچیده ارائه می‌دهد و به کشف لایه‌های معنایی پنهان و آشکار شعر کمک می‌کند.

پاسخ به کمبود پژوهش‌های پیشین: با وجود اهمیت شعر دنقل و نظریه‌های مذکور، پژوهش‌های جامعی که به تلفیق این نظریه‌ها در تحلیل شعر دنقل پرداخته باشند، محدود است. این پژوهش تلاشی برای رفع این کمبود و ارائه تحلیلی جامع و نظام‌مند است.

۳-۱- روش تحقیق

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی انجام می‌شود. داده‌های پژوهش شامل متن شعر «العار الّذی تنقیه» است. تحلیل داده‌ها بر اساس چارچوب نظری تلفیقی (رمزگان گیرو و کهن الگوهای یونگ) صورت می‌گیرد.

۴-۱- پیشینه تحقیق

پیشینه پژوهش حاضر به دو بخش اصلی تقسیم می‌شود: نخست، پژوهش‌هایی که به بررسی آثار امل دنقل پرداخته و جایگاه ادبی، مضامین اجتماعی و ویژگی‌های زبانی و تصویری او را تحلیل کرده‌اند؛ دوم، مطالعاتی که به نظریه رمزگان‌های پی‌یر گیرو اختصاص دارند و به کاربرت این چارچوب نظری در تحلیل متون ادبی پرداخته‌اند:

الف) پژوهش‌های مرتبط با آثار امل دنقل:

مرادی و عبدالویانی در پژوهش «میراث‌گرایی در شعر مهدی اخوان ثالث و امل دنقل» (۱۳۹۰)، با روش تطبیق تاریخی و فرهنگی به مقایسه استفاده از عناصر فرهنگی و میراث تاریخی در اشعار دنقل و اخوان ثالث پرداخته‌اند و شباهت‌ها و تفاوت‌های آنان را در بازآفرینی این عناصر بررسی کرده‌اند. طالبی قره‌قشلاقی در مقاله «دراسة الرؤیة الجدلیة مع المدینة فی تجربة الشاعر امل دنقل» (۲۰۱۷م) موضوع دوگانه شهر و روستا با استفاده از روش تحلیل متنی و محتوایی به بررسی نقش محیط شهری در اشعار دنقل پرداخته و نشان داده است که شاعر در تقابل با ارزش‌های مدرنیته و شهری، دیدگاهی انتقادی ارائه می‌دهد.

حاجی‌زاده و تنها در مقاله «ثنائیه المدینة القرية؛ دراسة بنویة فی قصیده مقتل القمر» (۲۰۱۹م)، دوگانگی شهر و روستا را مبنای تحلیل خویش قرار داده‌اند و از رهگذر بررسی ساختارگرایانه کوشیده‌اند تا ساختارهای صوتی، واژگانی، جمله‌ای و اسطوره‌ای را در سروده پیدا کرده و در جهت محتوای قصیده به کارگیرند. نویسندگان به این نتیجه رسیده‌اند که گزینش‌های زبانی شاعر با غم‌واندوه درونی ناشی از حس رمانتیک سیطره‌یافته بر سروده، همخوانی دارد.

قادر و سیدی در پژوهشی با عنوان: «خوانشی نشانه‌شناختی با رویکردی لایه‌ای از زبان شعری امل دنقل؛ مطالعه موردی قصیده «البكاء بین یدی زرقاء الیمامة»» (۱۳۹۹)، سروده «البكاء بین یدی زرقاء الیمامة» را از رهگذر نشانه‌شناسی لایه‌ای بررسی کرده‌اند. این مقاله با بهره‌گیری از روش تحلیل نشانه‌شناختی و تأکید بر ساختارهای زبانی کاربرد نشانه‌ها را در انتقال مفاهیم مختلف، مورد بررسی قرار داده است.

ب) پژوهش‌های مرتبط با نظریه رمزگان‌های پی‌یر گیرو

احمدی و ناجی در مقاله «نشانه‌شناسی اجتماعی رمان کولی کنار آتش با تکیه بر نظریه پی‌یر گیرو» (۱۴۰۰)، چهارچوب رمزگان اجتماعی پی‌یر گیرو را بر متن مورد بررسی پیاده کرده‌اند. این مطالعه با روش تحلیل نشانه‌شناسی و بر پایه نظریه گیرو نشان داده است که این چارچوب می‌تواند ارتباط متون با زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی را تحلیل کرده و به لایه‌های پنهان معنایی آن‌ها دست یابد. صیادانی و همکاران در مقاله «کاربست الگوی نشانه‌شناسی کارکردی، دلالتی و منطقی پی‌یر گیرو در تحلیل شعر بشری البستانی؛ مطالعه موردی قصیده «قصیده العراق»» (۱۴۰۱)، با استفاده از نظریه پی‌یر گیرو به تحلیل عناصر معنایی و کارکردی شعر کلاسیک عرب پرداخته‌اند.

رحمانی و همکاران نیز در مقاله «تحلیل اشعار عزالدین میهوبی و احمد شاملو بر پایه نظریه سطوح معنایی کارکردی پی‌یر گیرو» (۱۴۰۳)، با کاربرت نظریه گیرو اشعار احمد شاملو و عزالدین میهوبی به بررسی گذاشته‌اند و نشان داده‌اند که چارچوب تحلیلی گیرو می‌تواند لایه‌های معنایی و دلالتی شعر معاصر را به‌خوبی آشکار کند.

۲- چهارچوب نظری

پژوهش حاضر برای تحلیل شعر «العار الذی تنقیه» اثر امل دنقل، از چارچوب نظری رمزگان پی‌یر گیرو بهره‌می‌برد که در آن نظریه کهن الگوهای یونگ، به‌عنوان بخشی از رمزگان زیبایی‌شناختی استفاده شده است؛ از این‌رو، نظریه گیرو و کهن الگوی یونگ در مبانی نظری به‌صورت تلفیقی بررسی می‌شود. نظریه رمزگان به درک ساختار نشانه‌شناختی شعر و لایه‌های آشکار معنا کمک می‌کند، درحالی‌که نظریه کهن الگوها به کشف لایه‌های پنهان و ناخودآگاه جمعی متن یاری می‌رساند.

۲-۱- نظریه «رمزگان» پی‌یر گیرو

رمزگان‌ها، ابزار مهمی در تحلیل نشانه‌شناختی متون به‌شمار می‌روند. رولان بارت معتقد است معنای متن نه‌تنها حاصل یک نوع رمزگان، بلکه نتیجه کنش متقابل رمزگان‌های مختلف است (مکاریک، ۱۳۹۳: ۱۳۲). از دیدگاه بارت، این رمزگان‌ها دارای سلسله‌مراتب نیستند و از نظر ارزشی با یکدیگر برابرند (Cuddon, 2013: 7). نظریه «رمزگان پی‌یر گیرو»، چارچوبی نظام‌مند برای تحلیل متون ادبی از منظر نشانه‌شناسی ارائه می‌دهد. این نظریه بر این اصل استوار است که زبان و به تبع آن شعر، نظامی از نشانه‌ها و رمزگان‌ها است که معانی را منتقل می‌کنند (Danesi, 2019: 51). گیرو رمزگان‌ها را به سه دسته اصلی تقسیم می‌کند که هر کدام جنبه‌ای از معناسازی در متن را روشن می‌سازند:

۲-۱-۱- رمزگان منطقی

- **تعریف:** رمزگان منطقی به ساختار زبانی و نحوی متن، روابط دستوری جملات و ارتباط منطقی بین اجزای کلامی می‌پردازد. این رمزگان به درک معنای ظاهری و مستقیم متن کمک می‌کند (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۰۱).
- **کاربرد در پژوهش:** در تحلیل شعر، رمزگان منطقی به بررسی ساختار جملات، روابط علت و معلولی، تضادها و توازن‌های معنایی در سطح زبان می‌پردازد؛ به‌عنوان مثال، بررسی ساختار نحوی جملاتی که مفاهیم «زندگی» و «مرگ» یا «پذیرش» و «خیانت» را بیان می‌کنند، در این بخش انجام می‌شود.
- **هدف:** کشف الگوهای زبانی و نحوی که به شکل‌گیری معانی اولیه و آشکار شعر کمک می‌کنند.

۲-۱-۲- رمزگان زیبایی‌شناختی

- **تعریف:** رمزگان زیبایی‌شناختی به عناصر هنری، تصاویر شاعرانه، استعاره‌ها، نمادها و دیگر تکنیک‌های ادبی به‌کاررفته در متن توجه دارد (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۲۵-۱۲۷). شعر به‌عنوان یک نظام متشکل از خردنظام‌های واژگانی، نحوی، عروضی، ریخت‌شناسی و آواشناسی، با استفاده از رمزگان‌های زیبایی‌شناختی، تأثیری هنری و ماندگار بر مخاطب می‌گذارد (چندلر، ۱۳۸۶: ۲۴۸-۲۲۱). این رمزگان به درک جنبه‌های احساسی، عاطفی و تخیلی متن کمک می‌کند.
- **کاربرد در پژوهش:** در تحلیل شعر دنقل، رمزگان زیبایی‌شناختی به شناسایی و تحلیل تصاویر شاعرانه، استعاره‌های خلاق، آرایه‌های ادبی و نمادهای به‌کاررفته در شعر می‌پردازد؛ به‌عنوان مثال، تحلیل نمادهایی مانند: «مادر»، «کودک»، «کوه» و بررسی بار معنایی و احساسی آن‌ها در شعر در این بخش انجام می‌شود.
- **هدف:** فهم چگونگی استفاده شاعر از عناصر زیبایی‌شناختی برای انتقال احساسات، خلق تصاویر ذهنی و القای مفاهیم عمیق‌تر.

۲-۱-۳- رمزگان اجتماعی

- **تعریف:** رمزگان اجتماعی به ارتباط متن با زمینه اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و سیاسی زمانه شاعر و مخاطبان آن توجه دارد. این رمزگان به درک ابعاد اجتماعی، فرهنگی و ایدئولوژیک متن کمک می‌کند (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۴۵-۱۴۶).

- **کاربرد در پژوهش:** در تحلیل شعر رمزگان اجتماعی به بررسی ارتباط شعر با مسائل اجتماعی و سیاسی جامعه، تجربه‌های تاریخی و جمعی، هویت ملی، خیانت به وطن و احساسات جمعی می‌پردازد.
- **هدف:** درک چگونگی بازتاب مسائل و چالش‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در شعر و تأثیر متقابل شعر و جامعه بر یکدیگر.

۲-۲. نظریه «کهن الگوهای یونگ»

نظریه «کهن الگوهای کارل گوستاو یونگ»، روان‌شناس سوئیسی، به لایه‌های ناخودآگاه جمعی انسان‌ها و نقش «کهن الگوها» به‌عنوان الگوهای ازلی و جهانی در شکل‌دهی به تجربه‌ها، رفتارها و تخیلات انسان‌ها می‌پردازد. «کهن الگوها»، تصاویر و الگوهای بنیادینی هستند که در ناخودآگاه جمعی همه انسان‌ها در طول تاریخ وجود داشته و در اسطوره‌ها، افسانه‌ها، رؤیاها و آثار هنری تجلی می‌یابند (شولتز، ۱۳۸۷: ۱۱۴). در این پژوهش، سه کهن الگوی اصلی مورد توجه قرار می‌گیرند:

۲-۲-۱. کهن الگوی «مادر»

- **تعریف:** کهن الگوی «مادر»، نمایانگر جنبه‌های مادری، پرورش‌دهندگی، حمایت‌کنندگی، تغذیه‌کنندگی و همچنین جنبه‌های منفی و نابودگر مادرانه است. این کهن الگو در ناخودآگاه جمعی با تصاویر مادر، زمین، طبیعت، رحم و مکان‌های امن پیوند دارد (یونگ، ۱۳۶۸: ۵۴).

- **کاربرد در پژوهش:** در شعر «العار الذی نتقیه»، کهن الگوی «مادر» در تصویر «مردم» که به‌عنوان «مادر» وطن معرفی می‌شوند، تجلی می‌یابد. تحلیل ابعاد مثبت و منفی این کهن الگو در شعر، مانند جنبه‌های خیانت، رهاکردن، بی‌توجهی و همچنین جنبه‌های بالقوه حمایت، بازسازی و عشق مادرانه به وطن، در این بخش انجام می‌شود.

- **هدف:** درک نقش و تجلی کهن الگوی «مادر» در شعر و ارتباط آن با مفاهیم وطن، مردم، خیانت و بازگشت.

۲-۲-۲. کهن الگوی «پیر فرزانه»

- **تعریف:** کهن الگوی «پیر فرزانه»، نمایانگر خرد، حکمت، دانش، راهنمایی، بلوغ فکری و معنوی است. این کهن الگو در ناخودآگاه جمعی با تصاویر پیرمرد حکیم، مرشد، راهنما و شخصیت‌های خردمند پیوند دارد (همان: ۱۱۲).

- **کاربرد در پژوهش:** در شعر «العار الذی نتقیه»، کهن الگوی «پیر فرزانه» در تصویر «پدر» یا «سیاستمداران» که ابتدا نقش خود را در راهنمایی و حمایت از وطن به‌درستی ایفا نکرده‌اند، اما در نهایت به خودآگاهی رسیده و مسئولیت خود را می‌پذیرند، تجلی می‌یابد. تحلیل نقش و تحول این کهن الگو در شعر، از بی‌مسئولیتی به پذیرش نقش راهنمایی و خردمندی، در این بخش انجام می‌شود.

- **هدف:** درک نقش و تجلی کهن الگوی «پیر فرزانه» در شعر و ارتباط آن با مفاهیم رهبری، مسئولیت‌پذیری، حکمت و راهنمایی.

۲-۲-۳. کهن الگوی «قربانی»

- **تعریف:** کهن الگوی «قربانی»، نمایانگر فداکاری، از خودگذشتگی، تحمل رنج و قربانی‌شدن برای هدفی والاتر یا نجات دیگران است. این کهن الگو در ناخودآگاه جمعی با تصاویر قربانیان، شهدا، منجیان و فداکاران پیوند دارد (کمبل، ۱۳۷۷: ۱۶۹).

- **کاربرد در پژوهش:** در شعر «العار الذی نتقیه»، کهن الگوی «قربانی» در تصویر «ادیب» که به‌دلیل بی‌توجهی و خیانت مردم و سیاستمداران قربانی شده‌است، تجلی می‌یابد. تحلیل مفهوم قربانی‌شدن وطن، انتقاد از عوامل قربانی‌کننده و دعوت به نجات و بازسازی وطن در این بخش انجام می‌شود.

- **هدف:** درک نقش و تجلی کهن الگوی «قربانی» در شعر و ارتباط آن با مفاهیم فداکاری، رنج، نجات و بازسازی.

۳- تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این بخش، سروده «العار الذی تنقیه» را بر پایه رمزگان زیبایی‌شناختی پی‌یر گیرو به بحث و بررسی می‌گذاریم.

۱-۳- نگاهی کوتاه به سروده «العار الذی تنقیه»

سروده «العار الذی تنقیه» با ۱۴۰ واژه در سه بخش اصلی ساختار بندی شده است و محدوده‌های جهان رمانتیکی امل دنقل را نمایان می‌کند. این جهان نه صرفاً رمانتیسم فردگرایانه، بلکه نوعی رمانتیسم اجتماعی است که به جای تمرکز بر عواطف شخصی شاعر، به درون و ذهن جمعی مردم ارجاع دارد. فضای کلی سروده، ترکیبی از حسرت، عذاب وجدان، و امید به بازسازی رابطه میان میهن و مردم است. شاعر با صدایی همزمان عاطفی و انتقادی، خیانت به میهن و بیگانگی ایجاد شده را به تصویر می‌کشد، اما در نهایت روحیه‌ای پذیرنده و بازسازی‌گر را بر سروده حاکم می‌کند. این سه بخش، نمایانگر تضادهای مفهومی و تحولات عاطفی هستند: رها کردن و بازگشت به میهن، احساس گناه و طلب آمرزش و تصمیم به بازسازی و آشتی. در این راستا، دنقل فضایی را می‌آفریند که در آن، سرنوشت جمعی مردم و میهن به طور دراماتیک درگیر است. وی در این سروده با بهره‌گیری از اسطوره «اودیپ»، به مانند دیگر شاعران معاصر برای استناد به این اسطوره و به کارگیری آن در متن شعر خود جهت بیان مواضع خود تلاش می‌کند (نجفی ایوکی و دیگران، ۲۰۱۵: ۱۱۱) و از این رهگذر به نقد وضعیت سیاسی و اجتماعی مصر پس از شکست در جنگ ۱۹۶۷ می‌پردازد. ذکر این نکته ضروری است که رمزگان زیبایی‌شناختی در این سروده از رهگذر فراخوانی اسطوره «اودیپ» صورت گرفته است؛ لذا خواننده باید از سطح ارجاعی مبتنی بر محاکات موجود در متن سروده به سطح عمیق و مبتنی بر تأویل تمرکز کند که وی را به خارج از متن از جمله محیط زندگی و اجتماعی سوق می‌دهد (تنها و دیگران، ۱۴۰۲: ۱۰).

۲-۳- مر نامدین: کهن الگوها

گیرو معتقد است در رمزگان زیبایی‌شناختی، تخیل یکی از منابع فعال سازی کهن الگوها به شمار می‌رود (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۳۲). به این معنی که کهن الگو به شکلی ناخودآگاه از رهگذر خیال پردازی شاعرانه شاعر بر روی سروده‌های وی جریان می‌یابد و این گونه ما از رهگذر رمزگان زیبایی‌شناختی به ادراک و تفسیر این کهن الگوها می‌پردازیم. به عبارتی دقیق‌تر تفسیر سروده‌ها، مبتنی بر شناخت رمزگان کهن الگو محور است. در چارچوب نظریه یونگ، کهن الگوها، ساختارهای ذهنی و ناخودآگاه هستند که از طریق تخیل، رؤیا و فرآیندهای خلاقانه مانند شعر و ادبیات به سطح آگاهانه می‌آیند (شولتز و سیدنی شولتز، ۱۳۸۷: ۱۱۴). در واقع، اسطوره «ماجرایی زنده است و هر بار که به آن رجوع شود، از نو فعال می‌شود و تخیل ادبی را تغذیه می‌کند» (جواری، ۱۳۸۴: ۴۵)؛ از این رو، تخیل به عنوان پلی میان ناخودآگاه جمعی و دنیای آگاهانه، نقشی کلیدی در فعال سازی این کهن الگوها ایفا می‌کند.

۱-۲-۳- کهن الگوی «مادر»

کهن الگوی «مادر»، بر اساس نظریه کارل گوستاو یونگ، نمایانگر تصویر جمعی از مادر در ناخودآگاه انسان‌هاست. این کهن الگو دو وجه اصلی دارد: الف؛ وجه حمایتگری و مهرگستری: مادر به عنوان منبع تغذیه، عشق و امنیت شناخته می‌شود. این جنبه، نمادی از پرورش دهنده‌گی، مراقبت و حمایت است. ب؛ وجه نابودگری و تهدیدکنندگی: در این جنبه، مادر می‌تواند نقش مخرب ایفا کند و نیرویی مهارناپذیر برای مانع تراشی، کنترل یا حتی نابودی باشد.

در این سروده، دنقل با تغییر عامدانه و هنجارگیزانه در اصل روایت اسطوره اودیپ، هموطنان را به عنوان «مادر» معرفی می‌کند. مادر که باید نقش حمایت‌گری و گرمابخشیدن به کانون خانواده را به عهده داشته باشد، از نگاه شاعر، وارونه نمایانده شده است؛ از این رو از نگاه شاعر، مردم در ابتدا کشور را رها کرده و به آن خیانت کرده‌اند. این خیانت در قالب ترک وطن، نادیده گرفتن نیازهای آن و پذیرش بیگانگی نمایان می‌شود؛ اما در بخش‌های پایانی، شاعر به تغییر این نگرش و بازگشت مردم

به نقش حمایتگر اشاره می‌کند. در این سروده، برخلاف نظریه یونگ که زن را مادر زمین می‌داند (یونگ، ۱۳۶۸: ۵۴)، «مادر» نماد مردمانی است که مسئولیت حفاظت و پرورش کشور در نماد «اودیپ» را برعهده دارند. شاعر با بازنمایی هر دو وجه حمایتگری و نابودگری این کهن الگو، جامعه‌ای را به تصویر می‌کشد که هم به کشور خیانت کرده و هم در تلاش برای پذیرش آن است. وجه نابودگری کهن الگو را می‌توان در موارد زیر تحلیل کرد:

«ألقیناه فوق قمم الجبال کی یموت... ها طفلنا أماننا غریب... ترشقه العیون والظنون بازدرائها ونحن لا نجیب... ضنت علیه بالدفع والبسمه والحلیب» (دنقل، ۱۹۸۷: ۸۵)

عبارت «ألقیناه فوق قمم الجبال کی یموت»، نشان‌دهنده خیانت مردم به کشور است. در اسطوره یونانی، اودیپ توسط والدینش به دلیل پیش‌گویی نابودی، در کوه‌ها رها می‌شود تا بمیرد (شایبرو و دیگران، ۲۰۰۸: ۱۹۲). در این شعر، اودیپ نمادی از کشور مصر است که پس از شکست در جنگ، توسط فرزندانش (مردم و مسئولان) رها شده و به سرنوشت خود واگذار شده است. رها کردن اودیپ بر قله‌های کوه، نمادی از ترک وطن در مواجهه با چالش‌ها و مشکلات است. این عمل، جلوه‌ای از جنبه نابودگری کهن الگوی مادر را نشان می‌دهد که به جای حمایت، به حذف و انکار روی آورده است. عبارت «ها طفلنا أماننا غریب» بیانگر بازگشت اودیپ (جهان عرب) به شکل یک موجود غریبه، نتیجه بی‌توجهی مردم به وظایفشان است. در این عبارت، کشور (اودیپ) به عنوان فرزند مردمی که از او دوری کرده‌اند، به تصویر کشیده شده است. مردم (مادر) دیگر او را نمی‌شناسند و از او بیگانه شده‌اند. این نشان‌دهنده وجه نابودگری کهن الگوی «مادر» است، زیرا این بیگانگی به معنای عدم مسئولیت‌پذیری و انکار پیوند با کشور است. این بیگانگی، نمایانگر نقش مخرب مادر (مردم) در شکل‌گیری این وضعیت است. عبارت «ترشقه العیون والظنون بازدرائها ونحن لا نجیب» نگاه‌های تحقیرآمیز به کشور و سکوت مردم در برابر آن، نمادی از بی‌تفاوتی و عدم پذیرش مسئولیت است. این عبارت نیز به وجه نابودگری کهن الگوی «مادر» اشاره دارد. عبارت «ضنت علیه بالدفع والبسمه والحلیب» بخش دیگری از مسئولیت‌های مادری را در کهن الگوی مادر نشان می‌دهد که وجهه نابودگری مادر است. این محرومیت‌ها نشان‌دهنده کوتاهی مردم در تأمین نیازهای اساسی کشور است. یونگ نیز معتقد است که «سه وجه اساسی مادر عبارتند از: مراقبت‌کننده، پرورش‌دهنده و احساسات تند و اعماق تاریک او» (یونگ، ۱۳۶۸: ۲۷). «گرما»، «لبخند» و «شیر» نماد نیازهای اولیه کشور برای بقا و توسعه هستند که مردم از ارائه آن‌ها خودداری کرده‌اند. علاوه بر وجه نابودگری مادر، وجه حمایتگری آن نیز در سروده بازتاب داده شده است. در طول سروده، تغییر و تحول در نقش مادر (مردم) قابل مشاهده است. در ابتدا، مادر در نقش نابودگر ظاهر می‌شود که کشور را به حال خود رها کرده و آن را به نابودی نزدیک کرده است؛ اما در انتهای سروده، شاعر از «مادر» (مردم) می‌خواهد که نقش حمایتگر خود را بازیابد و مسئولیتش را در قبال کشور بپذیرد:

«قولی إنک أمه التی ضنت علیه بالدفع/و بالبسمه والحلیب/قولی له آئی أبوه» (دنقل، ۱۹۸۷: ۸۶)

کلمات «الدفع/البسمه/الحلیب» به نیازهای اولیه کشور اشاره دارند که باید از سوی مردم تأمین شود. با وجود خیانت‌ها، ذکر این موارد نشان می‌دهد که هنوز امکان بازگشت به نقش حمایتگر وجود دارد. عبارت «قولی إنک أمه» نقطه مقابل بیگانگی است و بازتاب وجه حمایتگری و مهرگستری کهن الگوی «مادر» است. این عبارت، تأکیدی بر لزوم مواجهه مردم با حقیقت و پذیرش کشور به عنوان سرزمین خود است که نیاز به آبادسازی دارد. مسئولیت‌پذیری مردم در قبال وطن که در قالب پذیرش نقش مادرانه بیان شده است، تنها راه برای جبران خیانت گذشته و ساختن آینده‌ای بهتر برای کشور است. می‌توان این نکته را در تحلیل کهن الگوی مادر اضافه کرد که مادر (نماد مردم) به عنوان واسطه میان پدر (سیاست‌مداران) و اودیپ (کشور) عمل می‌کند. زبان شاعر در این جا مردم را به مثابه پلی معرفی می‌کند که زمامداران می‌توانند از رهگذر آن، اشتباه خود را بپذیرند و با

کشور از در آشتی وارد شوند. این ویژگی با عباراتی مثل «قولی له انک أمه» تقویت می‌شود، زیرا مادر زبان ارتباطی اصلی میان اودیپ و والدین است.

۲-۳- کهن الگوی «پیر فرزانه»

کهن الگوی «پیر فرزانه» یکی از مهم‌ترین کهن الگوهای یونگی است که نمایانگر خرد، بلوغ فکری و قدرت راهنمایی است. این کهن الگو در ناخودآگاه جمعی انسان‌ها به شکل‌های مختلفی از جمله پیامبران، مشاوران، یا شخصیت‌هایی که راهنمای مسیر هستند، نمود پیدا می‌کند (یونگ، ۱۳۶۸: ۱۱۲). در این سروده، «پیر فرزانه» در صدای شاعر و نقش پدر (نماد سیاستمداران) نمود یافته است. این کهن الگو در تعامل با کهن الگوی مادر (مردم) و اودیپ (کشور) عمل می‌کند. به عبارتی، سیاستمداران به‌عنوان پدر، ابتدا خیانت کرده و کشور را رها کرده‌اند؛ اما اکنون، در مواجهه با بازگشت کشور، نقش خردمندانه و راهنمایانه‌ای را ایفا می‌کنند:

«قولی لهم من أمه، و من أبوه/ أنا و أنت... لم نجترى أن نرفع العيون نحوه/ لم نجترى أن نرفع العيون/ نحو عارنا الممیت... هذه المرأة لن نضيعه و لن نترکه يتوه... قولی له انک أمه قولی له إني أبوه/ هل يقتلني؟... العار: أن نموت دون ضمة من طفلنا الحبيب» (همان: ۸۶-۸۵)

عبارت «قولی لهم من أمه، و من أبوه»: نشان‌دهنده لحظه خودآگاهی پیر فرزانه است. سیاستمداران و مردم (پدر و مادر) که در گذشته کشور را ترک کرده بودند، اکنون به اشتباه خود پی‌برده‌اند و از طریق اقرار به والد بودن، به پذیرش مسئولیت در قبال کشور می‌رسند. این لحظه، نماد خرد و پذیرش خطاهای گذشته است. «أنا و أنت»: این عبارت، اتحاد مردم و سیاستمداران را در راستای حمایت از کشور نشان می‌دهد. پیر فرزانه (سیاستمداران) که پیش‌تر نقشی مخرب ایفا کرده بودند، اکنون تصمیم گرفته‌اند در کنار مردم، نقش خود را بازسازی کنند. جمله، نماد تعهد خردمندانه و آگاهانه برای جبران اشتباهات است. سیاستمداران که در گذشته کشور را رها کرده بودند، اکنون تصمیم گرفته‌اند به کمک مردم، مسیر بازسازی را طی کنند و کشور را از نابودی نجات دهند.

«قولی له انک أمه قولی له انی أبوه»: این عبارت تأکیدی بر پذیرش مسئولیت است. پیر فرزانه (سیاستمداران) نقش پدر را به عهده گرفته و مردم (مادر) نیز با پذیرش نقش خود، همراهی می‌کنند. این اقرار به والد بودن، بازتابی از تعهد به بازسازی کشور است. جمله «العار: أن نموت دون ضمة من طفلنا الحبيب» اوج بازگشت به خرد و آگاهی است. پیر فرزانه با درک این حقیقت که بزرگ‌ترین ننگ، ترک کشور و عدم حمایت از آن است، مردم و سیاستمداران را به اتحاد و بازگشت به وطن دعوت می‌کند؛ بنابراین، پیر فرزانه در این سروده، نماینده سیاستمدارانی است که به دلیل خیانت به کشور، خود را از آن جدا کرده بودند، اما با بازگشت کشور (اودیپ)، آنان نیز نقش راهنما و خردمندانه خود را بازمی‌یابند و تلاش می‌کنند اشتباهات گذشته را جبران کنند. صدای شاعربه‌عنوان نماد آگاهی جمعی، این نقش را تقویت کرده و مردم را به پذیرش مسئولیت دعوت می‌کند.

در تحلیل کهن الگوی «پدر»، می‌توان این مفهوم را از سروده دریافت که شاعر با استفاده از عبارت «هل يقتلني؟» نه تنها بر احساس گناه پدر تأکید می‌کند، بلکه به مسئولیت سنگین سیاستمداران و زمامداران در رها کردن کشور (نماد اودیپ) اشاره دارد.

۳-۲- کهن الگوی «قربانی»

کهن الگوی «قربانی» یکی از مهم‌ترین مفاهیم در نظریه کهن الگوهای یونگ است. این کهن الگو نمایانگر فرد، پدیده، یا ایده‌ای است که برای تحقق یک هدف بالاتر یا نجات دیگران از سختی‌ها، قربانی می‌شود. بنابر دیدگاه کمبل: «برای آن‌که زندگی ادامه‌یابد و نشو و نما کند، ناگزیر باید کسی قربانی شود» (کمبل، ۱۳۷۷: ۱۶۹) این مفهوم در بسیاری از اساطیر، ادیان و ادبیات جهانی ظهور می‌کند. هر چند در تعریف قربانی آمده است: «قربانی، گیاه، حیوان و یا انسانی است که برای جلب حمایت خدا یا خدایان آسمانی در برابر نیروهای شر انتخاب شده» (بهار، ۱۳۸۱: ۳۰۷)؛ اما در این سروده، کهن الگوی

«قربانی» در کاربرد اسطوره «اودیپ» تجلی یافته است که نماد کشور و یا جهان عرب به‌شمار می‌رود و این کشور است که نه برای رضایت خدایان، بلکه به دلیل بی‌توجهی زمامداران قربانی می‌شود. این سروده به شدت به سیاست‌مداران و مردمی که در قربانی شدن کشور نقش داشتند انتقاد می‌کند و آن‌ها را به بازنگری در رفتار خود فرامی‌خواند:

«ألقیناه فوق قمم الجبال کی یموت /.../ طفلنا أماننا غریب /.../ ضنت علیه بالدفء والبسمه والحلیب» (دنقل، ۱۹۸۷: ۸۶-۸۵)

اودیپ در این جا به عنوان قربانی به قله‌های کوه، رها شده است تا بمیرد. این عمل بازتاب از خودبیگانگی جامعه نسبت به آرمان‌های ملی و خیانت به هویت جمعی است. «طفلنا أماننا غریب»: این عبارت نشان می‌دهد که اودیپ (کشور) به دلیل رها شدن، با رنجی دوگانه مواجه شده است: بیگانگی از طرف مردم و زخم‌های ناشی از خیانت. این رنج، عنصر اصلی کهن الگوی قربانی است که او را در مسیر بازگشت و تغییر قرار می‌دهد. «عاد إلینا عنفوان ذکریات»: این کهن الگو تأکید می‌کند که کشور، علی‌رغم تمام خیانت‌ها، زنده مانده است و حالا زمان جبران گذشته است. بازگشت اودیپ نماد تولد دوباره قربانی است که اکنون مردم را به رویارویی با حقیقت فرامی‌خواند.

۳-۳-۳- /مر نمادین: تقابل‌ها

پی‌یر گیرو در بخش رمزگان زیبایی شناختی، تقابل‌های دوگانه در ادبیات و هنر را یکی دیگر از ویژگی‌های رمزگان‌های زیبایی-شناختی به‌شمار می‌آورد که از منشی نمادین برخوردار هستند (گیرو، ۱۳۹۹: ۱۳۳) به گفته وی نشانه‌های ادبیات، به مثابه «نظامی از تقابل‌ها دیده می‌شود که این نشانه‌ها معنای خود را از آن‌ها می‌گیرند. همین نظام‌ها هستند که نقد امروز می‌خواهد با وام‌گرفتن الگوها و تعاریف خود از زبان‌شناسی، بازسازی‌شان کند» (همان: ۱۳۲)

۱-۳-۳- تقابل مرگ و زندگی

مرگ و زندگی به عنوان دو مفهوم بنیادین در ادبیات، معمولاً برای بازنمایی تحولات وجودی یا اجتماعی استفاده می‌شوند. در این سروده، مرگ و زندگی تقابلی برای نشان دادن سرنوشت میهن است. شاعر با عبارت «کی یموت» می‌خواهد بر تلاش‌های بی‌ثمر برای نابودی میهن تأکید کند، اما با عبارت «ما مات»، جاودانگی و بقای آن‌را با وجود خیانت‌ها و رهاشدگی تصدیق می‌کند. این تضاد، یادآور نظریه‌های اسطوره‌ای درباره بازگشت قهرمان است که مرگ و زندگی دو مرحله از یک چرخه احیا و تحول به‌شمار می‌روند (کمبل، ۱۳۷۷: ۲۱۳). در سروده تقابل مرگ و زندگی در شخصیت اسطوره‌ای اودیپ نشان داده می‌شود: «ألقیناه فوق قمم الجبال کی یموت/لکنه ما مات؛ نحن اللذان ألقیناه للردی/عاد باحثا عن اللذین ألقیناه للردی». در این جا، شاعر به مخاطب یادآوری می‌کند که میهن به‌رغم تمام تلاش‌ها برای نابودی آن، همچنان زنده است. این بقای میهن، بار اخلاقی سنگینی بر دوش مردمی می‌گذارد که آن‌را رها کرده‌اند.

شاعر از تصویری استفاده می‌کند که در آن مفاهیم مرگ و زندگی در تقابل مستقیم با یکدیگر قرار دارند. «ما کودک را روی قله‌های کوه می‌اندازیم تا بمیرد»، اما «کودک نمی‌میرد» و «باز می‌گردد». این تضاد میان مرگ و زندگی نمادی از مقاومت میهن در برابر خیانت، بی‌توجهی و ناتوانی مردمانش است. در واقع «شاعر احساسات خود را با اندوه و پشیمانی درباره کوتاهی‌هایی که ملت مرتکب شده است، سرشار می‌سازد. چرا که ننگی شرم‌آور در تاریخ آن ثبت شده که ناشی از سستی و خیانت بوده و باعث شده است که اعراب خوار و ذلیل شوند، به‌طوری‌که نمی‌توانند سرهای خود را بالا بگیرند» (دخیه، ۲۰۲۲: ۶۴۳).

۲-۳-۳- تقابل پذیرش و عدم پذیرش

عدم پذیرش (خیانت) و پذیرش (القیناه فوق قمم الجبال / قولی إنک أمه؛ قولی له إنی أبوه؛ العار أن نموت دون ضمه من طفلنا الحبيب).

تقابل خیانت و پذیرش در سروده، بازتاب یک دگرگونی اخلاقی است. در ابتدا، میهن به عنوان یک «طفل» رها می‌شود، نمادی از خیانت به وظایف جمعی؛ اما در پایان، شاعر به پذیرش مسئولیت و تلاش برای اصلاح این خیانت فرامی‌خواند: «قولی إنک

آمه: «اعتراف به نقش مادرانه (مردم). «قولی له إنی أبوه»: تأیید مسئولیت پدرانه (سیاستمداران). این تقابل نشان می‌دهد که خیانت و رها کردن میهن، نه تنها یک شکست سیاسی، بلکه یک گناه اخلاقی است که با پذیرش و بازسازی رابطه می‌توان آنرا اصلاح کرد. در این جا، از نظریه روان‌شناسی یونگ نیز می‌توان بهره‌گرفت؛ خیانت به میهن نشان‌دهنده سایه‌ای است که در ناخودآگاه جمعی باقی مانده و پذیرش آن، فرآیندی برای بازسازی هویت جمعی است. (وگلر، ۱۳۸۶: ۹۳) دنقل از رهگذر تقابل پذیرش و عدم پذیرش، با زبانی عاطفی و در عین حال خودانتقادی به مسأله هویت می‌پردازد. هویت فرزند گمشده‌ای که حاصل تصمیم جمعی والدین است که هم‌زمان به هویت جامعه نیز ارجاع می‌دهد. در این جا کودک (اودیپ) نماینده کشور رها شده و طرد شده‌ای است که جامعه هویتش را از آن گرفته است.

۳-۴- ریخت‌شناسی سروده

در نظریه گرو، ریخت‌شناسی روایت به معنای تحلیل ساختارهای داستانی و درون‌مایه‌های تکراری در آن‌ها است. نظریه ریخت‌شناسی ولادیمیر پراپ بر تحلیل ساختاری قصه‌های عامیانه روسی مبتنی است و ۳۱ خویشکاری (Function) را برای شخصیت‌ها در این قصه‌ها معرفی می‌کند. این خویشکاری‌ها توالی مشخصی دارند و به تحلیل ساختار روایت کمک می‌کنند (بارت، ۱۴۰۲: ۱۵ و ۲۴). پراپ خویشکاری را «عمل شخصیتی از اشخاص قصه می‌داند که از نقطه نظر اهمیتی که در جریان عملیات قصه دارد تعریف می‌شود» (پراپ، ۱۳۶۸: ۵۳). در سروده «العار الذی تنقیه» از امل دنقل، شاعر با بهره‌گیری از اسطوره اودیپ، به نقد وضعیت سیاسی و اجتماعی مصر می‌پردازد. با توجه به این که نظریه پراپ برای تحلیل قصه‌های عامیانه طراحی شده است، تطبیق کامل آن با یک شعر مدرن ممکن است چالش برانگیز باشد. با این حال، می‌توان برخی از خویشکاری‌های پراپ را در ساختار روایت این شعر شناسایی کرد:

۱- ۳-۴- خویشکاری «تخلی» (Abandonment):

در اسطوره اودیپ، او توسط والدینش در کوه‌ها رها می‌شود، اما در شعر دنقل، این رها شدن نمادی از رها کردن کشور (مصر) پس از شکست در جنگ است. این گونه دنقل از اسطوره اودیپ در بیان مفاهیم عمیق و پیچیده مخالف آن‌چه در اسطوره تاریخی آمده، استفاده می‌کند (میرزائی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۶۸). «تخلی» نه تنها گسست سیاسی و اجتماعی را نشان می‌دهد، بلکه به بیگانگی ملت از هویت و مسئولیت جمعی نیز اشاره دارد. این خویشکاری، در چارچوب رمزگان زیبایی‌شناختی، از تقابل‌های کلیدی سروده مانند: تقابل «خودی و بیگانه» و «زندگی و مرگ» برای تأکید بر بحران ارزش‌ها استفاده می‌کند. حس گناه، ریشه در عواطف جمعی جامعه دارد و از رهگذر تخیل شاعرانه به شکل استعاره‌های بلاغی بازنمایی می‌شود.

۲- ۳-۴- خویشکاری «بازگشت» (Return):

اودیپ پس از سال‌ها به سرزمین خود بازمی‌گردد. در سروده، بازگشت نمادی از حضور دوباره کشور در صحنه سیاسی و اجتماعی و در نتیجه بازگشت وطن به وجدان عمومی جامعه است. عبارت «هذه المرأة لن نضيعة ولن نترکه يتوه» نشان‌دهنده عزم ملت برای بازسازی پیوند با هویت ملی و بازگشت به مسیر پیشرفت است. بازگشت در این جا بازگشتی جغرافیایی نیست؛ بلکه بازگشتی به ارزش‌ها، مسئولیت‌پذیری و تلاش برای اصلاح اشتباهات گذشته است. این خویشکاری، حس امیدواری و بازسازی را القا می‌کند و با نشانه‌های شمایی در متن، مانند «دفع»، «بسمه» و «طفلنا الحبيب» پیوند دارد. این نشانه‌ها از طریق شباهت‌های معنایی، بازگشت وطن به جایگاه واقعی و ارزشمند را ترسیم می‌کنند.

۳- ۳-۴- خویشکاری «شناخت» (Recognition):

در اسطوره، اودیپ در نهایت هویت واقعی خود را می‌شناسد (نجفی ایوکی و دیگران، ۲۰۱۵: ۱۱۱). در شعر، این شناخت به معنای درک واقعیت‌های گذشته و پذیرش مسئولیت‌ها توسط جامعه است. در شعر، شناخت از طریق عبارات «قولی له إنک آمه، قولی له إنی أبوه» و «هل يقتلنی؟» برجسته می‌شود. این عبارات نشان‌دهنده لحظه‌ای است که جامعه و زمامداران به

اشتباهات خود پی‌می‌برند و برای جبران تلاش می‌کنند. شناخت در این شعر، علاوه بر بُعد فردی، بُعد جمعی دارد؛ به این معنا که جامعه مصر به مسئولیت خود در خیانت به وطن اعتراف می‌کند و پذیرش این مسئولیت، گامی اساسی در مسیر بازسازی است و این بیانگر تحول و بازآفرینی شخصیت خود اجتماعی است. رمزگان زیبایی‌شناختی این خویشکاری را از طریق تقابل میان پذیرش و خیانت تقویت می‌کند. عبارت‌هایی نظیر «العار أن نموت دون ضمة من طفلنا الحبيب» گناه تاریخی جامعه را برجسته می‌کند و به نیاز به شناخت و تغییر وضعیت اشاره دارد.

۴-۳- خویشکاری «مجازات» (Punishment):

در ساختار اصلی اسطوره، اودیپ پس از شناخت حقیقت، خود را مجازات می‌کند (شاپیرو و دیگران، ۲۰۰۸: ۱۹۲)؛ اما در سروده دنقل، شاهد تغییر در کارکرد اسطوره هستیم، چنان‌که به جای مجازات فردی، مجازات به معنای احساس گناه جمعی و تلاش برای جبران اشتباهات گذشته انجام می‌شود. مجازات در شعر به شکل نمادین و استعاره‌ای می‌شود. جامعه، زمامداران و حتی اودیپ (وطن) همگی در این چرخه گناه و پشیمانی دچار مجازات‌های روانی می‌شوند. عبارت «هل يقتلنی؟» نمادی از این خودتنبیهی است که در وجدان جمعی جامعه رخ می‌دهد. این خویشکاری، نتیجه منطقی شناخت و پذیرش است و شاعر آن را راهی برای پالایش گناه جمعی و حرکت به سوی آینده‌ای روشن‌تر می‌داند. نشانه‌هایی همچون: «موت» و «ضمة طفل» دلالت بر رنج و مجازات دارند و در تقابل با نشانه‌های امیدبخش مانند: «دفع» و «بسمه»، ساختار معنایی متن را تقویت می‌کنند. این خویشکاری در رمزگان زیبایی‌شناختی، هم‌زمان پیامد و راه‌حل بحران اجتماعی را نشان می‌دهد. پس درحالی‌که در اسطوره یونانی، پایان اودیپ تراژیک و همراه با خودآزاری است (کولیت، ۲۰۱۲: ۲۵)، در این سروده، دنقل به دنبال پذیرش و بخشش است.

۴- نتیجه

بررسی سروده «العار الذی تنقیه» اثر امل دنقل بر پایه نظریه «رمزگان‌های پی‌یر گیرو» و «کهن الگوی یونگ» نشان‌داد که رمزگان‌های زیبایی‌شناختی از رهگذر به‌کارگیری کهن الگوهای اصلی به‌وضوح نمود یافته‌اند. کهن الگوی «مادر» به‌عنوان نمادی از ملت، در شعر دنقل ابتدا تصویرگر خیانت و غفلت از وطن است، اما در ادامه، قدرت مسئولیت‌پذیری و احیا را نیز به‌نمایش می‌گذارد. کهن الگوی «پیر فرزانه» نیز به‌عنوان نمادی از سیاستمداران، نشان‌دهنده خودآگاهی و بازگشت به خرد جمعی برای رهبری جامعه است. علاوه بر کهن الگوها، تقابل‌های معنایی میان مفاهیمی چون: زندگی و مرگ، پذیرش و خیانت، خودی و بیگانه نیز به دلالت رمزگان‌ها کمک کرده و بر مفهوم هویت و مسئولیت جمعی تأکید می‌ورزند. همچنین، نتایج تحلیل نشان‌داد رمزگان «زیبایی‌شناختی» با تأکید بر کهن الگوی «مادر»، نقش برجسته‌تری ایفا می‌کند. این برجستگی را می‌توان با چند دلیل توجیه کرد:

- نمادپردازی از ملت: کهن الگوی «مادر» به‌عنوان نمادی قدرتمند از ملت، با تمام پیچیدگی‌ها و تناقضاتش، در مرکز شعر قرار گرفته است. ملت هم به‌عنوان منشأ قدرت و هم آسیب‌پذیری، در این نماد تجسم یافته است.
- بار عاطفی و هویتی: «مادر» به‌عنوان یک کهن الگوی عمیقاً ریشه‌دار در ناخودآگاه جمعی، بار عاطفی و هویتی بسیار قوی‌ای دارد. استفاده از این نماد، شعر را به احساسات و دغدغه‌های عمیق مخاطبان پیوند می‌زند.
- قدرت تحول و بازسازی: برجستگی کهن الگوی «مادر» نه تنها به دلیل نمایش وضعیت کنونی، بلکه به دلیل تأکید بر قدرت تحول و بازسازی است. شعر دنقل با نشان‌دادن امکان تغییر نگرش و رفتار «مادر»، امید به آینده و بازسازی وطن را القا می‌کند.

در کنار کهن الگوی «مادر»، کهن الگوی «پیر فرزانه» نیز نقش مهمی دارد، اما برجستگی «مادر» به دلیل جامعیت و بار عاطفی بیشتر، قابل توجه تر است. تفسیر این برجستگی نشان می دهد که دنقل برای بیان دغدغه های جمعی و هویتی ملت عرب، به سراغ نمادهایی رفته است که هم ریشه در ناخودآگاه جمعی دارند و هم قابلیت انعکاس پیچیدگی های وضعیت معاصر را دارا هستند. سروده «العار الذی نثقیه» به عنوان نمونه ای برجسته از رماتیسیم اجتماعی، با بهره گیری از رمزگان های زیبایی شناختی و به ویژه کهن الگوها، تجربیات ذهنی و عاطفی مردم را به شکلی هنری و تأثیرگذار به تصویر می کشد. دنقل با استفاده از زبان نمادین و نشانه ها، به معنای عمیق تری از هویت، خیانت، مسئولیت و بازسازی وطن دست یافته است.

۵- منابع

- الاختیار، نسیب. (۱۹۵۵). *الفن الغنائی عند العرب*، بیروت: دار بیروت.
- بارت، رولان. (۱۴۰۲). *درآمدی بر تحلیل ساختاری روایت ها و کشتی با فرشته*، ترجمه: محمد راغب، چاپ دوم، تهران: نشر ققنوس.
- بهار، مهرداد. (۱۳۸۱). *از اسطوره تا تاریخ*، تهران: نشر چشمه.
- پراپ، ولادیمیر. (۱۳۸۸). *ریخت شناسی قصه های پریان*، ترجمه: فریدون بدره ای، تهران: توس.
- تنها، فاطمه؛ حاجی زاده، مهین؛ امین مقدسی، ابوالحسن و عبدالأحد غیبی. (۱۴۰۲). تحلیل نشانه شناسی قصیده «المتنبی» جواد الحطاب با تکیه بر نظریه نشانه شناسی شعر مایکل ریفاتر، *پژوهشنامه ادب غنایی*، دوره ۲۱، شماره ۴۰، صص ۵-۲۲.
- جواری، محمدحسین. (۱۳۷۴). *اسطوره در ادبیات تطبیقی، اسطوره و ادبیات*، تهران: انتشارات سمت.
- چندلر، دانیل. (۱۴۰۲). *مبانی نشانه شناسی*، ترجمه: مهدی پارسا، چاپ هشتم، تهران: سوره مهر.
- دخیه، فاطمه. (۲۰۲۲). «أشكال الرمز وجمالياته فی شعر أمل دنقل»، *مجلة علوم اللغة العربیة وآدابها*، المجلد ۱۴، العدد ۲، ۶۴۹-۶۳۷.
- سجودی، فرزاد. (۱۳۸۷). *نشانه شناسی کاربردی*، تهران: نشر علمی.
- سببیاک، توماس. (۱۳۹۱). *نشانه ها: درآمدی بر نشانه شناسی*، ترجمه: محسن نویخت، تهران: نشر علمی.
- شولتز، دوان و سیدنی شولتز. (۱۳۸۷). *نظریه های شخصیت*، ترجمه: یحیی سیدمحمدی، تهران: نشر ویرایش.
- عنانی، محمد. (۲۰۲۳). *الأدب و فنونه، المملكة المتحدة: مؤسسة الهنداوی*.
- کمیل، جوزف. (۱۳۷۷). *قدرت اسطوره*، ترجمه: عباس مخبر، تهران: مرکز.
- کولیت، أستیه. (۲۰۱۲). *أسطورة أوديب*، ترجمه: زیاد العوده، دمشق: منشورات الهيئة العامة السورية للكتاب.
- کوهستانیان، آرمان. (۱۴۰۲). بن مایه های غنایی در تازی سروده های خاقانی، *پژوهشنامه ادب غنایی*، دوره ۲۱، شماره ۴۰، صص ۲۲۸-۲۱۱.
- گیرو، پی.یر. (۱۳۹۹). *نشانه شناسی*، ترجمه: محمد نبوی، تهران: آگاه.
- مکاریک، ایرنا ریما. (۱۳۹۳). *دانش نامه نظریه های ادبی معاصر*، ترجمه: مهران مهاجر و محمد نبوی، تهران: آگه.
- میرزائی، حسین و سیدابراهیم آرمن. (۱۳۹۰). «التناص الأسطوري فی شعر أمل دنقل»، *فصلیة الدراسات المعاصرة، السنة ۳*، العدد ۹، صص: ۱۷۱-۱۵۳.
- نجفی ایوکی، علی و فاطمه سعیدی. (۲۰۱۵). «أسطورة أوديب فی الشعر العراقي المعاصر»، *مجلة اللغة العربیة وآدابها، السنة ۱۱*، صص: ۱۲۴-۱۰۹.
- وگلر، کریستوفر. (۱۳۸۶). *ساختار اسطوره ای در داستان و فیلمنامه*، ترجمه: عباس اکبری، تهران: انتشارات نیلوفر.
- یونگ، کارل گوستاو. (۱۳۶۸). *چهار صورت مثالی*، ترجمه: پروین فرامرزی، مشهد: نشر معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی.

Cuddon, J. A. (2013). *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Wiley-blackwell Publication.

Danesi, M. (2013). *Understanding Media Semiotics*. Second Edition, Bloomsbury Publishing.